पहिलो आवधिक योजना

(आर्थिक वर्ष २०७६/७७–२०८०/८१)

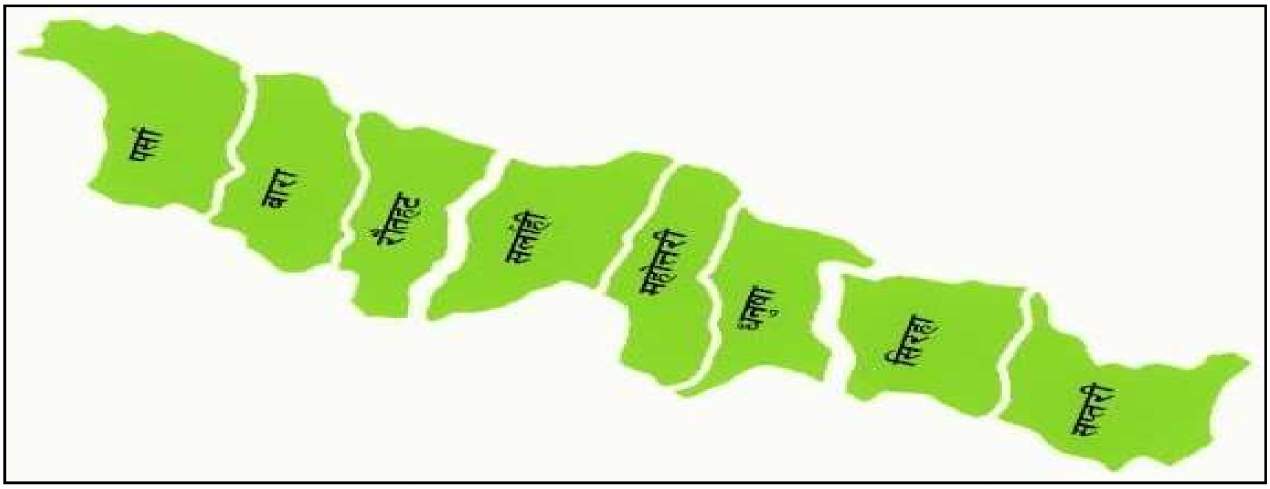

आधार-पत्र

प्रदेश सरकार

प्रदेश नीति तथा योजना आयोग

प्रदेश नं. २, जनकपुरधाम, नेपाल

२०७६

प्रकाशक

प्रदेश सरकार

प्रदेश नीति तथा योजना आयोग

प्रदेश न. २, जनकपुरधाम

फोन न.: ०४१–५२२९१९

फ्याक्स न.:०४१–५२२९१९

इमेलः statepcp2@gmail.com

वेवसाइटः pc.p2.gov.np

प्रकाशन वर्ष : २०७६, मंसीर

सर्वाधिकार : प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमा सुरक्षित

मुद्रण प्रति : १००० प्रति

मुद्रक : मास प्रिन्टिङ्ग प्रेस, छाउनी, काठमाडौं

मा. लालवावु राउत
Hon. Lalbabu Raut
मुख्यमन्त्री
Chief Minister

फोन फ्याक्स नं.: ०४१-५२७३०३, ५२३१३३
PH. Fax No.: 041-527303, 523133
निजी सचिवालय
Personal Secretariat
जनकपुरधाम, धनुषा, नेपाल
Janakpurdham, Dhanusha, Nepal
Website : www.ocmcm.p2.gov.np

प्रदेश सरकार
State Government
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय
Office of the Chief Minister & the Council of Ministers
प्रदेश नं.२
Province No. 2

पत्र संख्या :
च.नं.(Ref. No.):

मन्तव्य

राजनैतिक अधिकार प्राप्तिका दीर्घकालिन संघर्ष एवं आरोह-अवरोह पश्चात प्राप्त संघीय संरचना अर्न्तगतको प्रदेश न २ को आफ्नै मौलिक पहिचान,अर्थतन्त्र,भेषभूषा,संस्कृत्ति तथा भूबनौट रहेको छ । मधेशका ८ जिल्लाहरुलाई समेटेर निर्माण गरिएको चुरे तथा समथर भूभागले प्रदेश न. २ को भूगोललाई प्रतिबिम्बित गरेको छ ।

नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार वि.स. २०७४ को प्रथम आमनिर्वाचनले प्रदेश २ मा जन अपेक्षा अनुसार सरकार निर्माण गरी तदनुसार स्वशासनको प्रत्याभुति प्रदान गर्ने अभिभारा समाजवादी पार्टी र रा.ज.पा. को गठवन्धनलाई प्रदान ग-र्यो । जनआंकक्षा तथा मधेशका वीर शहिदहरुको सपनालाई साकार पार्न प्रदेशमा उपलब्ध स्रोत र साधनलाई अधिकतम सदुपयोग गर्दै प्रादेशिक आकांक्षालाई योजनावद्ध प्रक्रियाद्धारा सम्वोधन गर्न यो पहिलो आवधिक योजनाको आधारपत्र तयार गरिएको छ ।

यस आधारपत्रले प्रदेशको अगामी विकास निर्माण कार्यक्रमहरुको तर्जुमा गर्न महत्वपूर्ण योगदान पु-याउने अपेक्षा लिइएको छ ।

यसले जनआकंक्षा तथा प्रदेशभित्र विद्यमान कृषि,पर्यटन तथा उधोगहरुको सुव्यवस्थित व्यवस्थापनको साथै मानव संसाधनको विकासको लागि महत्वपूर्ण सोच,उद्देश्य,नीति,रणनीति तथा कार्यक्रमहरु निर्देशित गरेको छ ।

आधारपत्रले विस्तृत आवधिक योजना निर्माणको लागी कार्यदिशा निर्धारण गर्नुको साथै दिगो विकास लक्ष्य हासिलगर्न, प्रति व्यक्ति आय वृद्धि, प्रदेशको आर्थिक वृद्धि स्रोतको सदुपयोग, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक सामन्जस्य कायम गर्न मद्दत पु-याउने छ ।

अन्तमा यस प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनाको आधारपत्रतयार गरेकोमा प्रदेश नीति तथा योजना आयोगका माननीय उपाध्यक्ष तथा सम्वद्ध पदाधिकारीहरुज्यूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यस्तै योजनाको आधारपत्र तयारीमा सहयोग गर्नु हुने प्रदेश सरकारका विभिन्न मन्त्रालयका माननीय मन्त्रीज्यू,सांसदज्यू, विभिन्न समितिका पदाधिकारीज्यू लगायत सम्पुर्ण कर्मचारी तथा विकासका साझेदारहरुलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

धन्यवाद ।

लालवावु राउत
मुख्यमन्त्री
मिति:२०७६/८/१९

प्रदेश सरकार

प्रदेश नं. २

निजी सचिवालय

पत्र संख्या :
चलानी नं.:

मानानीय विजय कुमार यादव
मन्त्री
आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
प्रदेश नं. २, जनकपुरधाम, धनुषा, नेपाल

मिति:.................................

मन्तव्य

मधेश र मधेशीको संघर्ष तथा सहादतबाट कोरिएको प्रदेश नं. २ को भूगोलमा संघीय संरचना अनुसार भएको निर्वाचनमा जनताले समाजवादी पार्टी र राजपाको गठबन्धनलाई सरकार संचालनको जिम्मेवारी दिइए अनुरुप सरकार संचालनको जिम्मेवारी बहन गठबन्धन दलले गर्दै आइरहेको छ । समतामूलक समाजको निर्माण र समग्र आर्थिक विकासको लागी प्रदेश सरकार प्रतिवद्धतापूर्वक अग्रसर रहेको छ ।

यसै अनुरुप मधेश आन्दोलनका मर्म तथा मान्यता ,शहिदको सपना र जनता संग गरिएको प्रतिवद्धताहरुलाई साकार पार्ने प्रमुख दायित्वलाइ मनन गर्दै प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनाको आधारपत्र तयार पारिएको छ । कृषिको आधुनिकिकरण,व्यवसायिक कृषि प्रणालीको विकास, पर्यटकीय क्षेत्रको प्रवर्धन एवं उद्योग र मानवीय पुंजी जस्ता पक्षलाई व्यवहारिक कार्यान्वयनको लागि यस आधारपत्रले अपेक्षित दिशा निर्देश गरेको छ ।

यस आधार-पत्रले वहुआयमिक प्रादेशिक विकासको आधारशीला तयार गरी सुन्दर र समृद्ध प्रदेशको लक्ष्यतिरको अग्रसरतालाई प्रोत्साहित गर्ने छ भन्ने विश्वास लिइएको छ ।

धन्यवाद ।

विजय कुमार यादव

मन्त्री

आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय

मिति: २०७६/८/१९

प्रदेश सरकार
प्रदेश नीति तथा योजना आयोग
प्रदेश नं. २
जनकपुरधाम, धनुषा , नेपाल

Ph No.- 041522919
Fax No.- 041-522919
Email:
statepcp2@gmail.com

प.सं. २०७६/०७७
च.नं.

मन्तव्य

नेपालको सविधानद्धारा प्रदेश सरकारलाई प्रदत अधिकार अनुसार उपलब्ध स्रोत-साधन,संभाव्यता,चुनौती तथा अवसरहरुलाई विश्लेषण गरी आ.व. २०७६/२०७७ देखि आ.व. २०८०/२०८१ सम्मको प्रदेश सरकारको **पहिलो आवधिक योजनाको आधार-पत्र** तयार गरिएको छ ।

यो आधार-पत्र राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार गरको दीर्घकालिन सोच, प्न्धौ योजना, दिगो विकासका लक्ष्यहरु एवमं प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रमलाई आधार वनाएर विभिन्न चरणमा विभिन्न निकाय र सरोकारवालाहरुहसंग छलफल तथा अन्तरक्रिया पश्चात् तयार पारिएको छ । आधार-पत्रमा प्रादेशिक विकास निर्माणका वहुआयामिक विषयवस्तुहरुलाई समेटिएको छ । आधार-पत्रमा क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, नीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा अपेक्षित उपलब्धिहरु समेटिएका छन् ।यसैलाई आधार मानी वृहत् आवधिक योजना निर्माण गरिनेछ ।

आधारपत्रलाई ७ परिच्छेदमा विभिन्न विषयवस्तुहरु समेटी तयार पारिएको छ । पहिलो परिच्छेदमा योजनाको औचित्य तथा तर्जुमाका निर्देशक आधारहरु, अन्तरवस्तु तथा योजना तर्जुमा पद्धतिवारे वर्णन गरिएको छ । दोस्रो परिच्छेदमा प्रदेशको विद्यमान आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था, प्रमुख चुनौती अवसर,सोच र लक्ष्य एवंम योजना अवधिभित्रमा गरिने परिमाणत्मक लक्ष्यवारे उल्लेख गरिएका छन् । तेस्रो परिच्छेदमा आर्थिक क्षेत्र,विशेष गरी वचत तथा लगानी, सार्वजनिक खर्च, राजस्व परिचालनसंग सम्वन्धित विषय वस्तुहरु समेटिएका छन् ।

चौथो परिच्छेदमा कृषि,सिचाइ,पशु र पन्छीपालन,मत्स्य पालन,सहकारी,भूमिसुधार,उधोग वाणिज्य तथा आपुर्ति र पर्यटनका विषयवस्तुहरु समावेश गरिएका छन । पाँचौ परिच्छेदमा सामाजिक विकास अन्तंगत शिक्षा,स्वास्थ्य,जेयष्ठ नागरिक र अपाङ्गता,महिला सशक्तिकरण,बालबालिका,युवा तथा खेलकुद,भाषा, कला,संस्कृतितथा सम्पदा संरक्षण जस्ता विषयवस्तुहरु समावेश गरिएका छन । परिच्छेद छ मा पूर्वाधार,सडक तथायातायात,सौर्य उर्जा तथा बायोग्यास, शहरी विकास र खानेपानी तथा सरसफाइ आदिलाइ समेटिएको छ । यस्तै परिच्छेद सातमा तथ्याङ्क व्यवस्थापन,श्रम तथा रोजगारी,वन तथा वातावरण, सूचना तथा प्रविधि,जलवायु परिवर्तन,विपत जोखिम न्युनिकरण तथा व्यस्थापन,मानव संसाधन विकास, सामाजिक समावेशिता,सुशासन तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रणलाइ समेटिएको छ ।

सार्वजनिक,नीजि र सहकारी क्षेत्रको समन्वय र सहयोगद्धारा समतामूलक दिगोविकास तथा उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने एवंम नागरिकका चाहनालाइ पुरा गर्ने तर्फआधार-पत्र केन्द्रित रहेको छ । यसै गरी गरिवी न्यूनीकरण तर्फ गरिवीको रेखामूनि रहेको नागरिकको जीवनस्तरलाइ पाँच वर्षभित्र २७.७ प्रतिशत बाट २१ प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य राखिएको छ भने योजना अवधिभित्र ११ प्रतिशत आर्थिक वृद्धि दर हासिल गर्ने र कुल स्थिर लगानी ११ खर्ब ५९ अर्ब ३६ करोड आवशयक पर्ने अनुमान गरिएको छ । योजनात्मक लगानीमा सार्वजनिक क्षेत्रवाट ३८ प्रतिशत निजी क्षेत्रवाट ५८ प्रतिशत र सहकारी क्षेत्रवाट ४ प्रतिशत लगानीको अनुमान गरिएको छ । प्रक्षेपित लगानीको प्रतिफलको रुपमा योजनाको अन्त सम्ममा प्रति व्यक्ति आय १००० यु.एस. डलर पुग्ने अनुमान गरिएको छ ।

संघीय प्रणालीको अवलम्वनका साथ संघीयता कार्यान्वयनका लागी ल्याइएको नेपालको पन्ध्रौ योजना र प्रदेशको पहिलो योजना संगसंगै अगाडि बढेको छ । फलतःप्रादेशिक योजना कार्यान्वयनका लागी संघीय योजनाले पार गरेका चुनौतीहरुबाट सिक्ने अवसर समेत प्राप्तभएको छ । तसर्थ नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा गरेको दिगो विकासका लक्ष्यहरु हासिलगर्ने प्रतिवद्धता पुरा गर्न प्रदेशले आफ्नो तहबाट सघाउने गरी पहिलो योजनाको आधार-पत्र तयार गरेको छ ।

आधार-पत्र निर्माणका लागी सहभागितामूलक विधिको अनुसरण गरिएको छ । वस्तुत: यो आधार- पत्र प्रदेश सरकारका विभिन्न अगंहरु, राजनैतिक दलहरु, निजी तथा सहकारी क्षेत्र,संचारकर्मी, नागरिक समाज सहित विविध सरोकारवालाहरुसंगको विभिन्न चरणमा गरिएको बिचार बिमर्श एवम अन्तरक्रियाको परिमाण हो । यस आधार पत्रको तयारीमा निरन्तर सल्लाह,सुझाव र सहयोग प्रदानगर्नु हुनेप्रदेशको मुख्यमंत्री एवं प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको अध्यक्ष माननीय लालबाबु राउतज्यू प्रतिह्रार्दिक आभार व्यक्तगर्न चाहन्छु । यसै गरी विभिन्न मंत्रालयका माननीय मंत्रीज्यूहरु,राज्यमंत्रीज्यूहरु,प्रमुख सचिव, मुख्यन्यायधिवक्ता, सचिवहरु तथा कर्मचारीहरु प्रति निरन्तर साकारात्मक रहयोगको लागीह्रदय देखि धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

यो आधार-पत्रनिर्माणमा विज्ञ समूहको महत्वपूर्ण योगदान रहेकोले EPI संग सम्वद्ध सम्पूर्ण महानुभावहरुलाई ह्रार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । साथै,यस आधारपत्रको आधार निर्माणमा प्रदेश नीति तथा योजना आयोगका पूर्व पदाधिकारीहरु तथा दातृ निकायका प्रतिनिधिहरुबाट प्राप्त सहयोगको लागि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यस आधार-पत्रले प्रादेशिक विकासको लागि अपेक्षित मार्गदर्शन गर्ने आशा एवं विश्वास लिएको छु ।

डा. भोगेन्द्र झा

उपाध्यक्ष

मितिः २०७६/८/१९

विषयसूची

		पेज सङ्ख्या
परिच्छेद एक : परिचय		**१-७**
१.१	प्रदेश आवधिक योजनाको पृष्ठभूमि	१
१.२	प्रदेश आवधिक योजनाको औचित्य	२
१.३	प्रदेश आवधिक योजना तर्जुमाका निर्देशक आधारहरू	४
१.४	आवधिक योजनाका अन्तरवस्तु	५
१.५	योजना तर्जुमा पद्धति	५
परिच्छेद दुई : आवधिक योजना		**८-२१**
२.१	प्रदेशको विद्यमान आर्थिक सामाजिक अवस्था	८
२.२	प्रमुख चुनौती	११
२.३	अवसर	१३
२.४	सोच	१४
२.५	लक्ष्य	१५
२.६	आवधिक योजना अवधिमा हासिल गरिने परिमाणात्मक लक्ष्य	१५
२.७	समग्र रणनीति	१५
२.८	समष्टिगत आर्थिक स्थिति र नीति	१६
परिच्छेद तीन : समष्टिगत आर्थिक क्षेत्र		**२२-३१**
३.१	बचत तथा लगानी	२२
३.२	सार्वजनिक खर्च	२३
३.३	राजस्व परिचालन	२५
३.४	आन्तरिक ऋण	२७
३.५	वैदेशिक सहयोग	२७
३.६	निजी क्षेत्र	२८
३.७	विदेशी लगानी	२९
३.८	सहकारी क्षेत्र	३०
परिच्छेद चार : आर्थिक क्षेत्र		**३२-५८**
४.१	कृषि	३२
४.२	सिँचाइ	३९
४.३	पशु र पंक्षीपालन	४१
४.४	मत्स्य पालन	४३

४.५ सहकारी ४५
४.६ भूमि व्यवस्थापन ४७
४.७ उद्योग ४८
४.८ वाणिज्य तथा आपूर्ति ५२
४.९ पर्यटन ५४

परिच्छेद पाँच : सामाजिक विकास **५९-७५**
५.१ शिक्षा ५९
५.२ स्वास्थ्य ६३
५.३ जेष्ठ नागरिक र अपाङ्गता ६६
५.४ महिला सशक्तिकरण ६८
५.५ बालबालिका ७०
५.६ युवा तथा खेलकुद ७२
५.७ भाषा कला साहित्य तथा सम्पदा संरक्षण ७४

परिच्छेद छ : पूर्वाधार **७६-८४**
६.१ सडक तथा यातायात ७६
६.२ सौर्य ऊर्जा तथा बायो ग्याँस ७८
६.३ सहरी विकास ८०
६.४ खानेपानी तथा सरसफाइ ८२

परिच्छेद सात : अन्तरसम्बन्धित तथा सर्वोपरी विषय **८५-१०३**
७.१ तथ्याङ्क व्यवस्थापन ८५
७.२ श्रम तथा रोजगारी ८६
७.३ वन तथा वातावरण ८८
७.४ सूचना प्रविधि ९०
७.५ जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन ९२
७.६ मानव संशाधनको विकास ९४
७.७ सामाजिक समावेशिता ९५
७.८ सुशासन तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रण ९७
७.९ शान्ति सुरक्षा ९९
७.१० कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन १०१

स्रोत एवम् सन्दर्भ सामाग्री **१०४**